

บทกลอนพื้นบ้านแนวคติสอนใจ ของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้

■ ประพนธ์ เรืองณรงค์

บทกลอนพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้ รวมทั้งมุสลิมมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน ที่นิยมกันมากคือ**กลอนปันทุน** หรือ**ปันทน** ชาวบ้านออกเสียงเป็น**ปาทง** มักแสดงออกในกลอนมุขปาฐะคือชาวบ้านใช้ปฏิญาณว่ากลอนสอด โดยการขับหรือกล่อม ตัวอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน เช่นการขับลิเกฮูลู (คล้ายการแสดงลำตัด) ประกอบการตีกลองรำมะนาชาวบ้านเรียกบานอเป็นเครื่องดนตรีหลัก นอกจากนี้กลอนปันทนยังใช้ร้องเพลงกล่อมเด็ก ชาวบ้านเรียกอุละเตีโต อุละแปลว่าขับกล่อม และเตีโตแปลว่านอนรวมทั้งหนุ่มสาวใช้ร้องเล่นสนุกกันยามว่าง

เนื้อหาปันทนส่วนใหญ่เป็นภาษามลายูท้องถิ่นหรือมลายูปัตตานี ซึ่งใช้พูดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ บางครั้งมีภาษามลายูกลางรวมอยู่ด้วย ตัวอย่างคำมลายูท้องถิ่น เช่น ออแร = คน, ปี่แฉ = หมาก, ปี่แซ = กล้วย, ดาแล = ภายใน อาปอ = อะไร บางครั้งใช้ภาษามลายูกลาง เช่น ออริง = คน, ปี่ซัง = กล้วย, ปี่นัง = หมาก, ดาลัม = ภายใน, อาปา = อะไร ที่เป็นเช่นนี้ เพราะชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวันไม่ใช่ถ้อยคำภาษามลายูท้องถิ่นทั้งหมด คือภาษามลายูกลางผสมอยู่เป็นบางคำ ในทำนองเดียวกับภาษาไทยถิ่นใต้ มีภาษาไทยกลางผสมผสานนั่นเอง

กลอนปันทนมักสะท้อนภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความรู้สึกของชาวบ้านในแง่มุมต่างๆ ประกอบกับมีสำนวนโวหารที่กินใจ และมีอารมณ์ขันอย่างลึกๆ แบบชาวบ้านที่มากด้วยประสบการณ์

รูปแบบกลอนปันทน

กลอนปันทนมี 5 ชนิด คือ ปันทน 2 วรรค, ปันทน 4 วรรค, ปันทน 6 วรรค, ปันทน 8 วรรค, และปันทนต่อเนื่อง (ประกอบด้วยปันทน 2 บทเป็นย่อหน้า ต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ) ปันทนแต่ละวรรคบรรจุคำจำนวน 6 - 9 คำ หรือ 8 - 12 คำ ที่น่าสังเกตคือวรรคต้นๆ เป็นวรรคเกริ่นเรียกว่า **“ปี่มบายังมักซุด”** มีเนื้อหาทำนองอุปมาอุปมัย ชอนความหมายให้ขบคิด มักเปรียบเทียบกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน ถัดมาเป็นวรรคแสดงความรู้สึกในใจของผู้ขับร้อง จึงเป็นตอนสำคัญหรือเป็นหัวใจของปันทน เรียกว่า **“มักซุด”**

ในบรรดาปันทนทั้ง 5 ชนิด ชาวบ้านมักนิยมปันทน 4 วรรค มากกว่าปันทนชนิดอื่นๆ เพราะท่วงทำนองและเนื้อหากระชับ เหมาะสำหรับร้องโต้ตอบกันอย่างรวดเร็วถึงใจผู้ฟัง

ตัวอย่างปันทน 4 วรรค

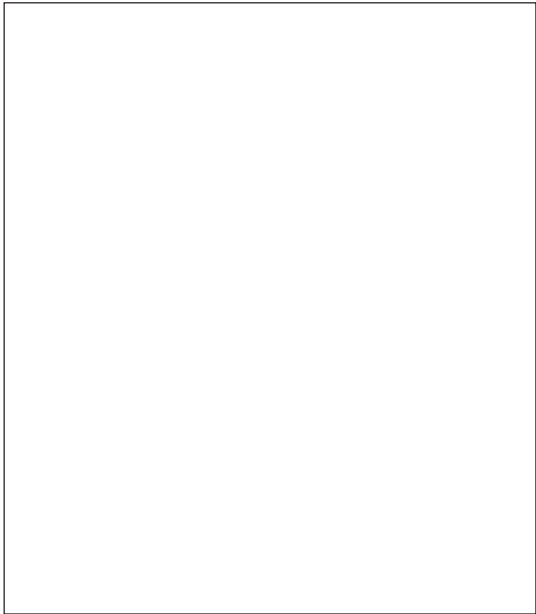
วรรคเกริ่น	{	0 0 0 0 0 0	}
		0 0 0 0 0 0	
วรรคสำคัญ	{	0 0 0 0 0 0	}
		0 0 0 0 0 0	

ตัวอย่าง ฅาแง ตี ฅอเลาะ บูเวาะห์ ปลีเม็ง
 ปอฮง ปลีเม็ง บาเมาะ ก็องอ
 ชูโงะฮ์ แอเลาะ บีนิง ชูเม็ง
 กาลู ตี มาเราะ ตาวอ ฅูฆอ

คำแปล ออย่าสอยมะเฟือง
 ต้นมะเฟืองมดแดงมาก
 ตีจริงได้เมื่อยปากแหง
 ถ้าเธอโกรธหัวเราะเหมือนกัน

ลักษณะสัมผัสคำสุดท้ายบันตน 4 วรรค อาจมีพิเศษออกไปอีกเช่นคำท้ายวรรคใช้สระเดียวกันหมดหรือวรรคที่ 1-2 ใช้สระเดียวกันชุดหนึ่ง วรรคที่ 3-4 ใช้สระเดียวกันอีกชุดหนึ่ง โปรดดูรูปแบบบันตนที่นำมาเป็นตัวอย่างในตอนต่อไป

ชาวบ้านนิยมขับบันตน ในวงทำนองลิเกฮูลู และลิเกฮูลูนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของลิเกและลำตัดภาคกลาง กล่าวคือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ชาวไทยมุสลิมปัตตานี และกลันตันบางส่วนถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงเทพฯ ยามว่างจากกิจกรรม

ประจำวันหรือยามมีงานรื่นเริงชาวไทยมุสลิมดังกล่าวก็ล้อมวงตีกลองรำมะนา หรือบานอ แล้วขับบันตนอย่างเล่นลิเกฮูลู ต่อมาลิเกฮูลูก็กพัฒนาเป็นลิเกบันตน หรือลิเกลูกบท รวมทั้งลิเกลำตัด เมื่อชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ รั้ภาษาไทยดีแล้ว ก็ว่าบันตนจากมลายูเป็นภาษาไทย ทำให้คนไทยพลอยสนุกสนานไปด้วย ต่อมาลิเกบันตน หรือลิเกลูกบท เรียกสั้นๆ ว่า “ลิเก” และลิเกลำตัดเรียกว่า “ลำตัด” มาจนถึงปัจจุบัน

บันตน หรือบทกลอนพื้นบ้านชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้ แนวคติสอนใจ ผู้รวบรวมขอนำเสนอเป็นตัวอย่าง เพื่อชี้ให้เห็นรูปแบบและเนื้อหาซึ่งสะท้อนภาพสังคมพื้นบ้านและความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านในอดีต คติข้อแรกให้เห็นถึงความสำคัญของจิตใจมนุษย์ โดยเฉพาะความเข้าใจและเอื้ออาทรกันและกัน ย่อมส่งผลถึงความผูกพันยิ่งขึ้น ตัวอย่างการแสดงออกในลักษณะความรัก และความห่วงหาอาวรณ์ ขณะเดียวกันถ้าขาดลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว ย่อมทำให้จิตใจเศร้าหมองหรืออาจพลัดพรากกัน ชั่วชีวิตตัวอย่างบันตนที่กล่าวถึงความสำคัญแห่งหัวใจ

ตี่ ตี่ ปูโจะ ปี่แซ
 ตี่ ลามี่ อาชะ อาปี
 ตี่ ตี่ ชูนุง มือแลแต
 ตี่ ลามี่ หาญะ ตีฮาดี

สูง สูงนั้นยอดกล้วย
 สูง ต่อกไปอีกคือควันไฟ
 สูง สูงสูงภูเขาเมื่อแลแต
 สูง ต่อกไปอีกคือความหวังแห่งหัวใจ

อาปอ ชูนอ ปาซัง ปลีตอ
ปาซัง ละฮ์ ดีแย ตีดาลัม บือดี
อาปอ ละฮ์ ชูนอ มาเฮ็ง มาตอ
ดี ยัง ละฮ์ ดียัง ดาลัม ฮาดี

ประโยชน์อะไรจุดตะเกียง
จุดเถาะเทียนไขที่ในตู้
ประโยชน์อะไรเล่นหูลิ้นตา
เจียบซิเจียบในหัวใจ

อาปา กูนา เบอรัมโปด ปันยัง
กาเลา ดีเตาะ ดิซิเชร์ ราปี
อาปา กูนา เบอกาซีห์ ซายัง
กาเลา ดีเตาะ ดิดาลัม ฮาดี

ประโยชน์อะไร เส้นผมยาว
ถ้าไม่หวีให้เรียบร้อย
ประโยชน์อะไร ความรักความห่วง
ถ้าไม่มีภายในหัวใจ

ตาแน ปี่แน สาบง ดายัง
ตาแน สะลาเซะ ดิสูยง ยารี
ปุดุฮ์ บือแน ดาเปะ ดือบง
ปุดุฮ์ กาเซะฮ์ ปาเวะมาตี

ปลูกต้นหมากให้ใบต่อเนื่องกัน
ปลูกแมงลักที่ปลายนิ้ว
เส้นด้ายขาด ต่อให้ติดกันได้
ความรักขาด พาไปสู่ความตาย

ปลูกต้นหมากให้ใบต่อเนื่องกัน หมายถึง
หมากแต่ละต้นปลูกใกล้ๆ กัน เมื่อโตขึ้นเหมาะแก่
การเก็บผลทำนองเดียวกันกับการปลูกแมงลักที่ปลายนิ้ว
หมายถึงปลูกแต่เอื้อมสะดวกต่อการนำมารับประทาน

เนื้อหาเกี่ยวกับจิตใจนั้น ย่อมบ่งบอกถึง
ความพึงพอใจของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่
ความสำคัญอยู่ที่ใจตนเองเป็นหลัก เช่น

อาเนาะ บือโระ ดีกายู ลินดิง
ตุง มานี ตีดาลัม ปายอ
อูโดะฮ์ บูโระ ดีมาตอ ออรั้ง
จันเต๊ะ ปูเต๊ะ ดีมาตอ ซายอ

ลูกลิงที่ต้นไม้ลิงดิง
ลงอาบน้ำในสระ
ไม่สวยไม่งามที่ตาคน
แต่สวยขาวที่ตาจัน

บันตนถัดมาสอนมิให้เก็บงำความผิด หรือ
ความพลาดพลั้งไว้ในใจแต่เพียงลำพังย่อมทำให้
ความทุกข์ทับถมหนักขึ้น ควรหาทางออกอย่างน้อย
บอกเล่าแก่ผู้ที่เราไว้วางใจ ตัวอย่างบันตน

กาเลา อาเดา ยารม ปาตะฮ์
ยางัน ซิมบัน ดาลัม เปอดี
กาเลา อาดา ซีลัป ดัน ซาละฮ์
ยางัน ซิมบันดี ดาลัม ฮาดี

ถ้ามีเข็มหัก
อย่าเก็บไว้ในหีบ
ถ้ามีความผิด และความพลาดพลั้ง
อย่าเก็บไว้ในใจ

ความสำคัญเกี่ยวกับจิตใจอย่างหนึ่ง คือการ
กำหนดความหวังหรือการตั้งปณิธานในชีวิต บาง
ครั้งอาจไม่สมหวัง เหมือนบันตนสองวรรคแรก และ
สองวรรคหลังที่เป็นบทเกริ่นและบทสำคัญ ต่างมี
สารัตถะสอดคล้องกันนำฟังดังนี้

บวระ ปาดี เตาะยาดี ปาดี
 ยาดี บุงอ ลาแล
 บวระ ลากี เตาะยาดี ลากี
 ยาดี เกอกาเซะฮ์ ออแร

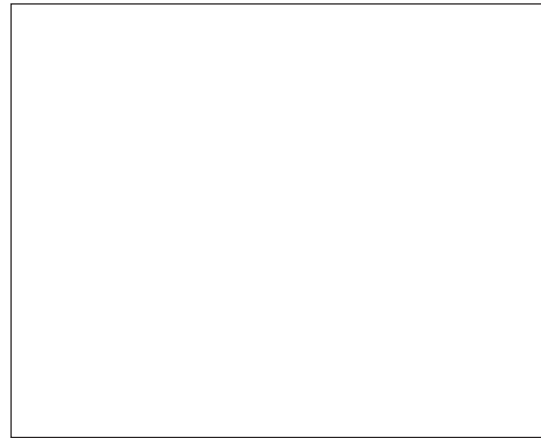
ปลูกข้าวไม่เป็นข้าว
 กลายเป็นดอกหญ้าคา
 ปลูกหวังมีสามี แต่ไม่เป็นสามี
 กลายเป็นคนรักของคนอื่น

พูดถึงการพิจารณาคนมักสอนให้ฟังระมัดระวัง
 อย่างรอบคอบ ยิ่งการเลือกคู่ครองมาเป็นเขยหรือสะใภ้
 ผู้หลักผู้ใหญ่ย่อมให้ความสำคัญ เช่น เลือกสรรวัย
 หนุ่มสาวอย่างเหมาะสม แต่มีข้อสังเกตเกี่ยวกับทเกริ่น
 ข้างต้น อาจตีความได้ว่าถ้าเลือกชกข้าอาจมีคู่เป็น
 คนแก่ก็เป็นได้ ดังตัวอย่างปันทน

แตเงาะ ฌัม บุกโก ซาตุ
 แกะเซาะ ลาซีกิ บุกโก ลาคูวอ
 จารี ฌาแล สอแร มือนาคู
 มีเตาะ ฌูแง บูละฮ์ เฮาะตูวอ

ดูนาพิกาตีหนึ่งแล้ว
 ขยับนิดหนึ่งก็เป็นตีสอง
 เลือกสะใภ้ สักคน
 ขออย่าได้สะใภ้แก่

คำมลายูบางคำในปันทนข้างต้นตรงกับภาษาไทย
 ต่างเป็นคำยืม คือคำว่า**ฌัม**ในวรรคแรกซึ่งตรงกับ
 คำว่า**ยาม**ในภาษาไทยภาษาถิ่นใต้หมายถึงนาพิกา
 นาพิกาเรือนเล็กๆใช้ผูกข้อมือเรียก “**ลูกยาม**” นาพิกา
 เรือนใหญ่ใช้แขวนข้างฝาเรียก “**แม่ยาม**” คำ
 สุดท้ายในวรรคที่สี่คือตูวอ ตรงกับคำว่า เฒ่าใน
 ภาษาไทย

คำสอนเกี่ยวกับความมกัตัญญูรู้คุณท่าน ดัง
 เช่นบุญคุณของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ถือว่าเป็นหนี้
 บุญคุณต้องจดจำไปจนวันตาย แต่หนี้สินอื่นๆ นั้น
 ถือเป็นรอก ดังตัวอย่างปันทน

ปีแฆมัส บือกา บือลาชา
 มาเซาะ สะปียี ตืออาดัส เปอดี
 อูแตมัส ดาปะ ดีบายา
 อูแต บุดี ตีบอเวาะ มาตี

กล้วยทองเสบียงการเดินทางแล่นใบ
 สุกหนึ่งลูกที่บนหีบ
 หนี้ทองสามารถจ่ายคืนได้
 หนี้บุญคุณนำไปจนวันตาย

ถัดมาสอนให้ตระหนักในคุณค่าของวิชาความรู้
 ซึ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอย่างยิ่งทรัพย์สินสมบัติเงินทองที่
 ไครๆ ยกย่องว่ามีค่าสูงส่ง ก็ยังรองวิชาความรู้ ดัง
 ตัวอย่างปันทน

ฎีกาเลา อาเนาะกู ชูเตาะฮ์ ละฮ์ บือชา
 จาริละฮ์ อิลมู ฌาลัน ยันตืออรั้ง
 เออมัส ดันเปรัค ดิงซัล ตืออรั้ง
 อิลมูญูอ ก็ตอ ดี บาเวาะ ปลูกัง

เมื่อลูกข้าเติบโตใหญ่แล้ว
 แสงวิชาความรู้ หนทางสว่างสดใส
 ทองและเงินให้แก่ผู้คน
 วิชาความรู้ของท่าน เจ้าน่ากลับมา

มีตัวอย่างทำนองเสียดสีผู้สั่งสอนวิชาความรู้
 บางคนในหมู่บ้าน ปรากฏสอนได้แต่ลูกผู้อื่น แต่ลูก
 ตนเองกลับสอนไม่ได้ อาจเนื่องจากตามใจลูกหรือรัก
 ลูกมากเกินไป ทำให้ลูกดีอื่นไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ดัง
 ตัวอย่างปันทน

ฮาบีฮ์ ดิริ เตาะฮ์ ออแร โตะ ซือลา
 นามอ ปะจู ฮาญี มะจู บารู บาละ ชูรา
 อาเนาะ ออแร มีองาญี ดียอ โตะ อาฉา
 อาเนาะ ดียอ ซือดิริ ฮาบีฮ์ ซือญะ กูจาบารา

หมดตัวแล้วคนเขานินทา
 ชื่อปะจู ฮาญี (สามีมะจู) เพิ่มกลับจาก
 สุหร่า
 ลูกคนอื่นเรียนหนังสือ เขาเองเป็นผู้สอน
 แต่ลูกเขาเองไม่เป็นเรื่องเป็นราวเลย

คำว่า **ปะจู** หมายถึง ลุง อา น้ำช่วย ส่วน**มะจู**
 หมายถึง ป้า หรือน้าสาว **ฮาญี** หรือ **หะยี** หมายถึง
 ผู้ผ่านพิธีฮัจยี คือพิธีต่างๆ ณ นครเมกกะ ประเทศ
 ซาอุดีอาระเบีย มาแล้ว

คำสอนของชาวบ้านส่วนใหญ่ยกย่องคนดีมี
 คุณธรรม และห้ามเอาตัวอย่างคนชั่วหรือผู้นำพาไป
 ในทางเสื่อมเสีย เช่น

ฆูนุง ดาอะ ดิฮูยง เตชา
 เกอปูนจะ ดิงซี ดิววัน เตอนัง
 ออริง ยังบาหะ บูตี บาฮาซา
 เกอมานา เปอซี ดิดุปนมา เซอนัง

ภูเขาดาอะที่ปลายชนบท
 ยอดสูงลิ่วจรดเมฆอันสงบ
 คนดีมีอิทธิพล
 ไปแห่งใด ชีวิตย่อมมีความสุข

บุงร แกเนะ แกเนะ
 โตะดี ปอฮง ปาละฮ์
 เปอแซ ดารี โตะแนเนะ
 ญาแง อาเมะ ออแร มาละฮ์

นกน้อยน้อย
 เกาะที่ต้นกะพ้อ
 คำฝากจากปู่ย่าตายาย
 อย่าเอาอย่างคนเกียจคร้าน

อีกประการหนึ่งคำสอนให้ตระหนักในพระคุณ
 แม่ ในปันทนมีหลายสำนวน แต่ละสำนวนจะ
 พรรณนาถึงความทุกข์ทรมานของแม่ยามคลอดลูก
 และอยู่ไฟ เช่น

วาเฮ อาเนาะกู สะตือปิลัง
 ปาดอ อีบุ บาเปาะ มูญากอ ละฮ์ ซายัง
 เดอริ เปรอ ญูอ อังกา บูกัน ญูอซื่อแน
 ตีโต ตะญือ นือรอ มาแก ปงตะ กือญู

โอ้ลูกข้างฟังเรื่องต่อไปนี้
 แต่พ่อแม่ ขอรักษาความรักของท่าน
 ได้ถนอมเลี้ยงเจ้ามา มิใช่ง่าย
 นอนไม่หลับ กินก็ไม่อิ่ม

เมื่อลูกเติบโตเป็นหนุ่มสาว พ่อแม่เฝ้าสอนถึง
 หลักการเลือกคู่ครอง ดังเช่นสอนลูกชาย

มีกาเลา อาเนากู ฮันตะ เปอร์อิสตรี
อัมปัต เปอร์การอ ฮันตะ ดีจารี
ซูปายอ รุมะฮัมม บือซือรี ละฮ์ซือรี
ฮันตะญอ บูเวาะห์ ดาตั้ง ซือฮารี

ถ้าลูกข้าจะแต่งงาน
สี่ประการจงจำไว้
เพื่อเป็นศรีแก่บ้านเรือน
หวังจะเกิดผลในเร็ววัน

สี่ประการจงจำไว้ เป็นวาระของท่านศาสต้ามุฮัมมัด คือ (1) ความร่ำรวยของเธอ (2) ความสวยของเธอ (3) ความมีตระกูลของเธอ (4) ความยึดมั่นต่อศาสนาของเธอ

บันทึกเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ตัวอย่าง ชื่อลูกท่านนบีมุฮัมมัด มักใช้ร้องเป็นเพลงกล่อมเด็ก ชาวบ้านจดจำกันอย่างขึ้นใจ

อาเนาะ อาเนาะ นาบี
อาดอ ตูโฆะฮ์ ออแร
ตีฆอ ลือลาเกี
อัมปัต บือราปูแ
กอเซ็ง, อับดุลเลาะห์ อิบราฮิม, ฟาตีเมาะ
แยนะ, มากรีอซง ซิตี รอกีเยาะ

ลูก ลูกท่านนบี
มีเจ็ดคน
ผู้ชายสาม
ผู้หญิงสี่
กอเซ็ง, อับดุลเลาะห์ อิบราฮิม, ฟาตีเมาะ
แยนะ, มากรีอซง ซิตี รอกีเยาะ

ตัวอย่างกลอนพื้นบ้านแนวคติสอนใจของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้ ที่นำเสนอเพื่อเป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นถึง ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวบ้านเป็นประการสำคัญส่วนใหญ่มีสาระดีและไม่แตกต่างจากชาวบ้านในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะการเน้นคุณธรรม ยกย่อง ความดี และรังเกียจความชั่ว

สุดท้ายขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. หะสันหมัดหมาน ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และผู้ช่วยคือ ผศ.ดลมนรวิทย์ บากา และอาจารย์อับดุลเลาะห์ ฮับรู ที่ช่วยตรวจแก้คำมลายูในบทความนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

เจ๊ะมะ เบ็ญนา “บันตน” วารสารสมิแล ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ม.ค. - เม.ย. 2526

พจนานุกรมภาษาล้านปัตตานี - ไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2527

โมห์หมัด อับดุลกาเดร์, นิมะ ประνομวงค์ ปทานุกรมไทย - มลายู กทม : แพร่พิทยา, 2517

อาซิส บิน มุฮัมมัด อีซา พจนานุกรมมลายู - ไทย กทม. : อักษรวัฒนา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์